

Staden som försoningsmotor

Sarajevo och Banja Luka

Jasmina Kusturica
Beris Sabotic

Abstract

Bosnia, a country torn by war in the 1990s, has yet not experienced reconciliation. Fifteen years after the war, fears are mounting, that Bosnia is again teetering toward crisis. This paper explores an under-studied factor in reconciliation – the meaning of the city. The analysis is carried out and inspired by Scott. A. Bollens theoretical framework, arguing that cities are physically, socially, politically and economically important in the peace and reconciliation process.

This paper aims to investigate two research questions. The first question is of an empirical nature where we intend to analyze how the political, economical and social life looks like in Sarajevo and Banja Luka. The second question is of a constructive nature, where we try to focus on what can be done in the cities to start the reconciliation process.

Concerning the first question, there are critical issues that needs to be considered and evaluated. The second approach is somewhat difficult, but we can see that urban policy-making needs to be implemented; mainly a neutral and equal policy approach. One key element in the reconciliation process is the youth in the cities. We argue that they are crucial for the development of societies.

Keywords: Sarajevo, Banja Luka, the city, reconciliation, policy-making.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	1
1.2 METOD OCH MATERIAL.....	2
1.3 DISPOSITION.....	4
2. BAKGRUND OCH PROBLEMBESKRIVNING	5
3. TEORETISK REFERENS RAM.....	7
4. DEN EMPIRISKA ANSATSEN.....	10
4.1 DET POLITISKA KLIMATET OCH MEDBORGARNA	10
4.2 STADEN, EKONOMIN OCH SYSSELSÄTTNINGEN	13
4.3 DEN URBANA MILJÖN.....	15
4.4 UNGDOMAR OCH UTBILDNING	16
5. DEN KONSTRUKTIVA ANSATSEN.....	19
5.1 URBAN PLANERING	19
5.2 ATT STRÄVA EFTER INTEGRATION – EN PROCESS.....	20
5.3 NYCKELN TILL FRAMTIDEN?.....	21
6. SLUTSATS OCH SAMMANFATTNING	23
7. REFERENSER	25
7.1 LITTERATUR OCH ARTIKLAR.....	25
7.2 INTERNET	26
BILAGA 1	29

1. Inledning

Försoning är ett ord som väcker starka känslor och som enligt Nationalencyklopedin definieras som återställande av fred och god gemenskap mellan två söndrade parter (ne.se). Fredsforskaren Karen Brounéus vid Uppsala universitet menar att försoning är en samhällsprocess som involverar ett ömsesidigt erkännande om det förflutna lidandet. Syftet är att destruktiva attityder och beteenden förändras i en mer konstruktiv relation mot en hållbar fred. Försoning förutsätter inte att glömma, förlåta och älska, utan fokuserar huvudsakligen på att minnas och att förändras (Brounéus 2003: 20). Femton år efter kriget befinner sig Bosnien och Hercegovina (hädanefter: Bosnien) fortfarande i en djup kris. Det politiska klimatet påverkar inte bara landets framtid utan befolkningens attityd gentemot varandra. I artikeln *Urbanism, Political Uncertainty and Democratisation* (2008) menar Scott A. Bollens att det just är på gatorna och i bostadsområdena där medborgare bekantar sig med abstrakta koncept som demokrati, tolerans och rättvisa. Det urbana landskapet kan organiseras på så sätt att det blir möjligt för medborgarna att leva sida vid sida – både rumsligt men också socialt och psykologiskt (Bollens 2008: 1256). Det måste finnas progressiva urbana handlingar som formas utanför ett ramverk för att kunna bidra till nationell enighet. Bollens menar att nationella politiska förhandlingar som saknar en urban dimension går miste om en viktig komponent i operationaliseringen av politiska mål (Bollens 2008). I *Medborgardygden: den europeiska staden och det offentliga rummets etos* (2002) skriver Björn Badersten att staden varit den huvudsakliga plats där medborgaretiken utvecklats och tagit form. Interaktionen mellan medborgarna ”har tjänat som skola för medborgardygder, där man i samråd med och i konfrontation med andra utbytt idéer om gemenskapens moraliska innehåll och utvecklat formerna för medborgerligt umgänge” (Badersten 2002: 180).

1.1 Syfte och frågeställning

De bosniska städerna har varit hårt drabbade av kriget, främst Sarajevo. Våldet har inte enbart riktats mot befolkningen utan även mot kulturen och den urbana miljön. Konsekvenserna har varit förödande och spåren efter kriget kan ses än idag (Coward: 2005: 155). Vi menar att man genom att läka städerna kan läka nationen. Denna studie kommer att fokusera på två städer: Sarajevo och Banja Luka. Att dessa städer hamnar i

fokus är för att de är centrala rent politiskt men också för att den politik som bedrivs i dessa städer påverkar och sprider sig som ringar på vatten till andra städer i Bosnien (Hepburn 2004: 226). En studie av detta slag kan bidra till en förståelse kring hur den lokala politiken i två centrala städer ser ut och hur den påverkar medborgarna. Genom att fokusera på lokal nivå skulle det kunna bidra till att se var problematiken ligger och vad som kan göras i ett vidare syfte.

Uppsatsens främsta mål är att föra ett resonemang kring stadens betydelse ur ett försoningsperspektiv. En studie av det här slaget skulle kunna genomföras enbart som ett teoretiskt resonemang. Vi vill dock arbeta med en empirisk och en konstruktiv abstraktionsnivå. Med det empiriska närmandet hoppas vi kunna se de abstrakta innehållen i en stad mer konkret. Empirin kan också tillföra studien oväntade infallsvinklar som annars skulle blir förbisedda i en enbart teoretisk studie. Den konstruktiva ansatsen kan ses som ett komplement i vilken vi kommer försöka ge förslag till akuta åtgärder, viktiga i försoningsprocessen. Här nedan följer de frågor som vi konkret vill arbeta med:

Emiriskt – Hur ser det politiska, ekonomiska och sociala livet ut i Sarajevo och Banja Luka?

Konstruktivt – Vad kan staden, sett utifrån teori och tidigare forskning, konkret arbeta med för att inkludera alla medborgare?

1.2 Metod och material

Med explorativa undersökningar avses undersökningar som syftar till problemformuleringar. Ordet explorativ kan översättas med utforskande eller hypotesgenererande undersökning. Vanliga inslag i en explorativ undersökning är litteraturgenomgång och enkla, orienterade fallstudier, men även intervjuer (Lundahl - Skärvad 1999: 46-47). Förförståelsen är att ämnet vi behandlar är föga undersökt. Därför kommer uppsatsen att ha en explorativ ansats vilken kännetecknas av dess undersökande karaktär. Syfte är att få fram kunskap om vad staden kan göra för att förbättra demokratiska möjligheter men framförallt förutsättningar till försoning. Vi anser att demokratin inte kan blomma fullt ut om medborgarna inte försonas. Den explorativa karaktären bygger på tanken att man som forskare inte vet vad man kommer att finna förrän den primära undersökningen gjorts (Lundahl - Skärvad 1999). Det finns få studier kring stadens betydelse, och den urbana forskningen är relativt ny, främst kring försoningsfrågor. Därför anser vi att det är viktigt att göra en insats. Uppsatsen kommer att ha en kvalitativ karaktär där det centrala blir att göra en intensiv materialgenomgång för att få en djupare förståelse. Vi kommer att använda oss av

sekundärdata: böcker, vetenskapliga artiklar och tidningsartiklar kommer att utgöra de huvudsakliga källorna. Även hemsidor och andra relevanta källor kommer att användas. Sekundärkällorna kräver självklart ett kritiskt granskande – särskilt användandet av tidningsartiklar eftersom de olika ideologiska profilerna kan färgas av i rapporteringen.

Tonviken vid kvalitativ metod hänger samman med att den explorativa funktionen i samhällsvetenskapen blir central. Genom det explorativa närmandet vore det möjligt att uppnå en mer fullödlig förståelse av den aktuella empirin, dess interna egenskaper och relationer, menar Mats Alvesson. Alvesson menar också att den explorativa metoden kan beskrivas som en flexibel metod för datainsamling, där principerna för urvalet bearbetas successivt under forskningsprocessens förlopp (Alvesson 2008: 131). Som tidigare påpekat är syftet främst att föra ett resonemang kring stadens betydelse ur ett försoningsperspektiv. Vi kommer att arbeta dels med empiriska och dels med konstruktiva frågor. För att kunna föra bra resonemang krävs en grundläggande empirisk undersökning, vilket alltså skapar förutsättningar för den konstruktiva ansatsen. Vi är medveten om vikten att inte föra spekulativa resonemang, samtidigt är vi villiga att ta en risk för att se vad undersökningen kan leda till.

Den empiriska analysen måste avgränsas och operationaliseras. Ett problem inom samhällsvetenskapen som Jan Teorell och Torsten Svensson tydligt påpekar är att det finns begrepp som många gånger inte går att observera direkt. Det vi exempelvis försöker uttala oss om är komplexa egenskaper i form av exempelvis politiska system, sociala faktorer och dess innehåll. Därför måste dessa begrepp studeras indirekt. Att den indirekta studien är möjlig beror på att dessa begrepp tar sig manifesta uttryck. Därför måste vi söka att peka ut och precisera dessa indikatorer för att göra undersökningen mätbar (Teorell – Svensson 2007: 55). Operationaliseringarna är inte utan problem och det finns inga indikatorer som på ett entydigt sätt kan ge en avspiegling av underliggande fenomen som avses undersökas, därför kan det uppkomma mätfel. Vår målsättning är att utgå ifrån operationaliseringar vi tror är fruktbara, detta självklart i strävan efter god validitet och reliabilitet. När vi väljer att titta på det politiska, ekonomiska och sociala livet i städerna är det främst dessa indikatorer vi är intresserade av och som vi anser vara viktiga i försoningsprocessen:

- Röstmätningar: hur röstar medborgarna och motiven bakom?
- Samhällets demografiska återsättning: flyktingars återkomst.
- Ekonomi: städers utveckling och sysselsättning.
- Urban miljö: gestaltning - en stad för vem?
- Utbildning: vad får barn och ungdomar lära sig: påverkan och mytbildning?

Eftersom forskningen på området är förhållandevis ny och tvärvetenskaplig (statsvetenskap, urban planering, geografi/samhällsgeografi, socialpsykologi) kan validiteten komma att ifrågasättas. I beräkningen tas den kvalitativa metoden med och uppsatsens explorativa ansats. Som uppsatsförfattare lämnas vi att dra egna beslut och slutsatser som delvis kan begränsas och påverkas av vår kunskap inom området.

Det sägs att objektivitet är ett ständigt dilemma inom samhällsvetenskapen, därför vill vi göra gällande att vi är medvetna om den roll som vår förförståelse kan ha. Vi är också medvetna att det är omöjligt att förhålla oss fullt objektiva till en region och ett land som vi har en koppling till. Syftet med denna studie är inte att lägga skulden på någon, sett utifrån den historiska bakgrunden, religionen eller etniciteten. Syftet är inte heller att utmåla någon grupp som offer. Tanken är enbart att undersöka och klargöra vilken roll städer kan spela i försoningsprocessen.

1.3 Disposition

Uppsatsens form kommer att hållas så enkel som möjligt för pedagogikens och överskådlighetens skull.

I kapitel två inleder vi med en kort historisk bakgrund. Därefter följer ett teoretiskt ramverk som preciserar undersökningsområdet. I kapitel fyra söker vi undersöka vårt empiriska material och den i inledningen ställda frågan: hur det politiska, ekonomiska och sociala livet ser ut i Sarajevo och Banja Luka. Detta görs i fyra etapper, *det politiska klimatet och medborgarna, staden, ekonomin och sysselsättningen, den urbana miljön* och *ungdomar och utbildning*. I kapitel fem försöker vi ge konstruktiva förslag på den i inledningen ställda frågan. Det sista kapitlet syftar till att sammanfatta våra resultat.

2. Bakgrund och problembeskrivning

I före detta Jugoslavien var serber, kroater och muslimer (hädanefter benämns muslimer med den nationella benämningen: bosniaker) tätt sammanflätade i 45 år. Multikulturalism var ledmotivet. Men allt kom att smulas sönder när Jugoslavien upplöstes i början av 1990- talet. Bosnien blev erkänt som en självständig stat i april 1992. Omedelbart kom ett krig att bryta ut. Kriget varade i tre och ett halvt år och anses vara det mest brutala i Europa sedan Andra Världskriget. 1995 undertecknade de dåvarande presidenterna Daytonavtalet - ett fördrag om fred. Daytonavtalet innebar att Bosnien skulle förbli en stat men delas i två enheter – en bosniakisk-kroatisk del och en serbisk del: *Federationen Bosnien och Hercegovina* och *Republika Srpska*. Federationen befolkas av cirka 73 % bosniaker, 23 % kroater och cirka 4 % serber. Republika Srpska däremot befolkas av 88 % serber, 8 % bosniaker och 2 % kroater (freedomhouse.org, CIA World Factbook, ne.se).

Staden Sarajevo hade en blandad population fram till 1991. Bosniakerna utgjorde 40 %, de bosniska serberna 30 % och de bosniska kroaterna 20 %. Den sammanlagda populationen uppgick mot 525 000 invånare. Efter kriget befolkas Sarajevo av ca 340 000 invånare varav 80 % är bosniaker. I Banja Luka däremot uppskattas populationen i dagsläget vara runt 198 000 invånare och den övervägande delen är serbisk majoritet. Under kriget lämnade över 70 000 bosniaker och bosniska kroater staden (Bollens 2008: 1271).

Femton år efter kriget är rädslan stor att Bosnien ännu en gång är på väg mot en kris. För första gången på flera år talas det om utsikterna för en ny konflikt. Maktdelningsuppbyggnaden mellan de tidigare fienderna har alltid varit spänd och nu har den sedan tidigare svåra freden komplicerats ytterligare i och med Kosovos självständighetsdeklaration från Serbien i februari 2008. Det decentraliserade politiska systemet som Dayton format har snarare förstärkt än helat den etniska indelningen. Landets ledare är upptagna med att verkställa sina personliga agendor och det bromsar utveckling. Den bosniakiske ledaren Haris Silajdzic har tydligt uttalat att han önskar avskaffa Republika Srpska. Han menar att det är en institutionell struktur som formats genom folk mord. Han uppmanade Världsamfundet att skriva en ny konstitution med syfte att unifiera staten och menar att Dayton gett upphov till etnokrati snarare än demokrati. Premiärministern i Republika Srpska, Milorad Dodik, har vid flera tillfällen hotat med en självständighetsdeklaration. Många diplomater anser att han anammat Radovan Karadzics nationalistiska agenda och anklagas för att vara den som hotar Bosniens framtid. Bosniens möjlighet till stabilitet skulle kunna vara inträde i den

Europeiska Unionen. Processen har dock inte uppmuntrats tillräckligt och Europeiska Kommissionen menar att landets inflammatoriska retorik påverkat dess institutioner negativt och fördröjt reformåtagandet (nytimes.com).

3. Teoretisk referensram

Det här avsnittet kan ses som teoribildning men har också som syfte att precisera och problematisera undersökningsområdet.

I boken *Urban Peace-Building in Divided Societies. Belfast and Johannesburg* (1999) testar Scott A. Bollens, professor i urban planering, hypotesen att den lokala politiken kan vara nödvändig och korrelera med regionala och nationella politiska förhandlingar, och medföra påtagliga fördelar i fredsbygget på gator och bostadsområden i stridsbenägna städer. De konflikter som uppstår är "etnonationella", menar Bollens, i vilken en grupp söker autonomi eller separation. Även om enskilda tvister kan lösas eller fås under kontroll, blir troligtvis de underliggande konflikterna inte lösta och kommer förmodligen att återkomma i andra former, vilket kommer att kräva fortsatta regeringsinterventioner. En stark minoritet av den urbana befolkningen kan förkasta både urbana institutioner och samhällsinstitutioner, vilket gör konsensus gällande maktindelning omöjlig (Bollens 1999: 3).

I de flesta stridsbenägna städer kombineras etnisk identitet och nationalism för att skapa påtryckningar för grupprättigheter, autonomi eller territoriell separation. Sådan etnisk nationalism är ofta fragmentarisk, menar Bollens, och kan utgöra ett hot för den redan existerande staten när en etnisk grupp strävar efter att skapa en nationsstat olik den som redan existerar. I etniskt polariserade städer är regeringsmaskineriet ofta kontrollerat av en etnisk grupp och används för att diskriminera konkurrerande grupper (Bollens 1999: 4).

Enligt Bollens utgör städer en rumslig, ekonomisk och psykologisk nyckel i nationellt fredsstiftande och är en nödvändig ankare eller stöttepelare i större politiska förhandlingar. Städens styrande regim kan genom sin policy påverka den etniska gruppidentiteten, det territoriella uttrycket, och levnadssituationen - kvalitén på det interna tillmötesgåendet eller inställningen, toleransen av den "andre", och således slutligen, hjärtat och själen. Urbana policystrategier som är relaterade till en rumslig organisation, demografisk fördelning, service och utgifter, och ekonomisk utveckling kan ha direkta kopplingar till etniska gruppers känslor av psykologisk säkerhet och rättvisa i den urbana miljön (Bollens 1999: 10).

En av de största utmaningarna som städer står inför är att underlätta gruppers etniska och kulturella mångfald, vilket i mångt och mycket berikar stadslivet, men samtidigt jobbar mot psykologiska barriärer, fientlighet och våldshandlingar som kan förlama och utarma staden. Bollens hävdar att det behövs begreppsmässig men också praktisk kunskap som fokuserar på regeringspolicy under etnisk polarisering. Vidare förklaras vikten av tillämpad forskning som kommer att underlätta för praktikerna och för tjänstemännen att bättre förstå komplexiteten av urban policyskapande i en tid av

ovisshet och oenighet. En poäng som Bollens belyser är att dagens etniska våld härstammar lika mycket från de politiska ledarnas handlingar och deras avsiktligt negativa policyskapande som från traditionella samhällsmotsättningar. I f.d. Jugoslavien har den huvudsakliga mekanismen i interetniska konflikter i en multinationell stat alltid börjat med den politiska elitens avtagande maktposition. Därför har de successivt porträtterat deras etno-nation som utsatt och hotad av den andre (Bollens 1999: 10).

Städer har fått en allt mer utmärkande betydelse i interetniska konflikter och kan möjliggöra integration genom att försöka skapa en stadsidentitet som överskrider etnisk identitet. Genom assimilering skulle man ytterligare gå ett steg mot att skapa en gemensam kulturell identitet, vilken har sin grund i en smältdogsprocess. Assimileringen ses spela en utmärkande roll i mindre skala på urban nivå än i den mer spridda nationella skalan (Bollens 1999: 10-11).

Urban planering ses som ett viktigt moment och har i ett tidigare skede inriktats på det lokala styret och administrationen. Begränsningarna i detta har varit att planeringen varit beroende av att det finns legitim kontroll. Traditionell planering anses enbart fungera genom upprätthållandet av en stabil stat. I kontrast till det, menar Bollens, måste urban planering i etniskt bestridda städer finna sig i instabilitet och ovisshet. Vidare menar han att traditionell planering kopplas också till samhällsvägledning, urbana reformer och strävan efter ett generellt "allmänintresse". Men "allmänintresset" i polariserade städer är antingen ömtåligt eller omöjligt, menar Bollens. Urban planering har tenderat att fokusera på de tekniska aspekterna av landanvändning och utveckling. Diskussioner kring värden och social rättvisa har undvikits. Urban planering tenderar också att vara ambivalent kring hur omgivningen bör struktureras. Urban planering och byråkratiska system har kritiserats för att "rena" och isolera etniska samhällen från varandra. Det har också kommit varnande röster som menar att inbördes kontakt mellan flera olika etniska parter kan intensifiera friktionen och underminera möjligheten till att uppnå social konsensus (Bollens 1999: 13).

Den sociala psykologin i urbana interetniska konflikter är ytterligare en viktig faktor som måste tillgodoses i skapandet och tillmötesgåendet av fred. Denna typ av etniska konflikter som man hittar i delade städer har endast det materiella intresset som ett marginellt problem. Konflikten återfinns på ett djupare plan och det som ses vara viktigare är säkerhet, identitet, erkännande och tillgänglighet till institutioner. När en grupp upplever att identiteten är hotad till följd av exempelvis territoriella förändringar kan det ge upphov till motsättningar och oro. För en hotad grupp kan psykologiska behov gällande gemenskap och kulturell livskraft vara lika viktigt som behov till boende och ekonomi. Psykologer tränade i interetniska konflikter betonar att fred inte kan ske enbart genom politisk promotion. Fred har bäst förutsättningar när människors värderingar sätts i första hand och inte blir förhandlingsbara. Varje grupps värderingar måste tillmötesgå. Om mänskliga behov så som identitet, säkerhet och ekonomisk tillgång inte tillmötesgås kommer den långvariga freden aldrig att uppfyllas (Bollens 1999: 15-16).

Genom att integrera flera av perspektiven som angetts i detta kapitel kan det få signifikanta effekter på tolerans och fred i staden, regionen och landet (Bollens 1999: 17).

4. Den empiriska ansatsen

4.1 Det politiska klimatet och medborgarna

De politiska partierna som varit vid makten i Bosnien från de första flerpartivalen från 1990- talet kan delas in i två kategorier; socialister och nationalisterna. Under stora delar av 1990- talet fram till idag har nationalisterna innehaft makten. Nationalismen och den djupa splittringen som råder bland politiker gör det svårt för landet att utvecklas och att åstadkomma de förändringar som folk efterlängtar (silc.se). Det som utmärkte sig även i det senaste valet är att folk tenderade att rösta som i tidigare val. Den politiska diskursen blir på så vis oförändrad. De tre största etniska grupperna röstade i stort enligt etniska riktlinjer och på grund av det är det samma eller liknande politiska partier vid makten som under krigsperioden. Valdeltagandet i landet låg på 55 % och en viktig faktor att ha i åtanke är det faktum att många väljare i större städer i stor utsträckning avstår från att rösta. Valdeltagandet i huvudstaden Sarajevo var mindre än 40 % med en liknande utveckling i Banja Luka. Att valdeltagandet ser ut som det gör visar ett allmänt missnöje med det politiska systemet som fortsätter att formas av dominerande intressegrupper och en struktur avsedd att dela medborgare enligt etnisk tillhörighet (freedomhouse.org).

I Republika Srpska har det ledande partiet SNSD (Alliansen av oberoende socialdemokrater) mer än fördubblat antalet borgmästarposter medan SDS (Serbiska demokratiska partiet) blev det näst starkaste partiet. I Federationen vann SDA (Parti för demokratisk aktion) genom att vinna röster från SBiH (Parti för Bosnien och Hercegovina). Bosniakiska väljare såg framförallt SBiHs ledare Haris Silajdzic konstanta rivalitet med Republika Srpskas premiärminister Miroslav Dodik som ett hinder för framsteg. HDZ-BIH (Kroatiskt demokratisk enhet – i Bosnien och Hercegovina) bekräftade sin dominans i den kroatiskt befolkade delen av Federationen med borgmästarposter i 16 städer. Socialdemokratiska partiet vann 9 borgmästarposter, inklusive två i Sarajevos kommuner. Det fanns 3 240 127 registrerade väljare som hade möjlighet att välja mellan 72 politiska partier, 41 koalitioner, 147 oberoende kandidater samt 20 kandidatlistor. Av 29 043 registrerade kandidater var endast 35 % kvinnor. Liksom i tidigare lokala val propagerade kandidaterna inte för relevanta kommunala frågor som infrastruktur samt offentliga tjänster utan fokus låg på större konstitutionella frågor som gick långt utöver räckvidden för de lokala myndigheterna (freedomhouse.org).

I de flesta fallen var den huvudsakliga konkurrensen mellan rivaliserade partierna inom varje etnisk grupp: SNSD och SDS bland serber, SDA samt SBiH bland bosniaker, samt mellan HDZ-BIH och Kroatiska Demokratiska Unionen 1990 bland kroater. Denna dynamik främjade inte en politik byggd för att gynna samhället utan partierna strävade efter att överträffa varandra i sina nationalistiska ställningstaganden. (freedomhouse.org).

I Banja Luka kan vi konstatera att det i de lokala valen år 2008 fanns 168 165 registrerade väljare men endast 75 907 (45,1 %) valde att rösta. När det gäller Sarajevo är staden uppdelad i 9 mindre kommuner; *Centar* med sammanlagt 59 269 registrerade väljare varav 25 347 (42, 8 %) röstade. *Hadzici*, 19 240 registrerade väljare – endast 11 154 (58 %) röstade. I *Ilidza* registrerades 51 250 väljare men 21 523 (42 %) gick till val. I *Ilijas* fanns det 15 500 registrerade väljare och av de röstade 8 365 (54 %). I *Novi Grad* registrerades 103 133 väljare men endast 41 354 (40,1 %) röstade. *Novo Sarajevo* omfattade 64 952 registrerade väljare av vilka 25 959 (40 %) röstade. I *Stari Grad* fanns 36 959 registrerade väljare men endast 15 159 (41,1 %) valde att rösta. I *Trnovo* som är den minsta kommunen med 2 613 registrerade väljare valde endast 241 väljare att rösta. Av 20 194 registrerade väljare i *Vogosca* röstade 10 216 (50,6 %) (izbori.ba). Noterbart är att i mer än hälften av ovan nämnda kommuner uppnår inte valdeltagandet 50 % vilket eventuellt avspeglar invånarnas syn samt tilltro till politikerna. En intressant detalj är att i de kommunerna där valdeltagandet varit mer än 50 % så handlar det om kommuner med färre invånare.

Det finns inga undersökningar som förklarar tilltron till verkställande politiker på lokal nivå. Dock finns det en studie på nationell nivå som är talade. Undersökningen beskriver vilka politiker som är mest samt minst populära. Det var ingen lätt undersökning att verkställa eftersom befolkningen har en allmänt negativ syn när det kommer till politiker. I många fall visade det sig att de tillfrågade i undersökningen svarade enligt etniska riktlinjer, det vill säga att de hade samma etniska bakgrund som den politikern de röstade på (idoconline.info).

Milorad Dodik, premiärminister i Republika Srpska, uttryckte nyligen på ett möte i Sarajevo under Butmirkonferensen där de åtta starkaste partier i landet medverkade samt EU och USA, att Bosnien är en ohållbar stat samt att det internationella samfundet i många år varit alltför foglig gentemot bosnienmuslimerna och orättvist sträng mot serberna i landet. Dessutom sa Dodik att på grund av det internationella samfundets ansträngningar att bevara Bosnien som en enad stat har det medfört att landet visat sin ”ofruktbarhet” (balkanpuls.se).

Våldet mot återvändande flyktingar har minskat de senaste åren. Dock tenderar flyktingar som återvänder till områden där deras etniska grupp inte dominerar att utsättas för administrativa hinder och andra former av diskriminering (Bieber 2006: 42). Antalet flyktingar som har återvänt till de områden där deras etniska grupp är numerisk minoritet är bara 20 % av det totala antalet flyktingar. Myndigheterna i de områden där dessa minoritetsgrupper återvänder favoriserar ofta med sin etniska befolkningsmajoritet gällande äganderätt samt fördelning av ekonomiska resurser (Bieber 2006: 49). Detta resonemangen kan vi förstå utifrån den sociala identitetsteorin som säger att ju mer en person skiljer sig från en själv desto mindre troligt är det att

man litar på denna person. Etniskt heterogena samhällen visar relativt sett lägre nivåer av partiellt förtroende och därmed relativt sett lägre tillit. Dessutom tenderar etniska skillnader att begränsa den sociala interaktionen och därmed det allmänna förtroendet (Håkansson – Sjöholm 2007: 962-963.)

Som vi tidigare varit inne på tenderar folk i etniskt heterogena regioner att visa lägre förtroende än folk i etniskt homogena områden. Dessutom uppvisar människor med hög inkomst högre förtroende än människor med låga inkomster. En intressant detalj visar att det finns en positiv korrelation gällande förtroende mellan människor från svarandes nationalitet samt förtroende för människor från andra nationaliteter: ju mer de litar på folk från deras egen nationalitet, desto större sannolikhet är också att de skulle lita på människor från andra nationaliteter (Håkansson – Sjöholm 2007: 972-973).

De flesta är överens om att Sarajevo har en av nycklarna till återvändandet av flyktingar i Bosnien och återvändning av stadens serber och kroater är nyckel till själva Sarajevo. Fördrivna muslimer som bor i Sarajevo arbetar mot genomförandet av Sarajevodeklarationen. Deras mål är att förhindra serbernas återvändande till staden. De människor som nu lever i serbiska hus vill inte återvända till sina tidigare hem eftersom de tidigare levde i byar, gamla hus, ibland även utan rinnande vatten. I Sarajevo bor de i hus som har tillgång till rinnande vatten, gas, elektricitet samt närhet till bussar och skolor. Bosniska serber påpekar att de nästan aldrig haft problem med muslimer som bott i Sarajevo innan kriget. Problemet förekommer med de muslimer som inte tidigare levde i Sarajevo och med de som kommit dit från etniskt homogena regioner (advocacynet.org).

Dr. Milorad Muratovic, som varit ordförande i föreningen för bistånd till flyktingar och fördrivna personer i före detta Jugoslavien, bodde i Sarajevo i 30 år. När kriget bröt tvingades han lämna Sarajevo och flytta till Belgrad. Han menar att situationen i Sarajevo är väldigt dålig då processen med återvändandet av fördrivna människor tar väldigt långt tid. Dessutom påpekar han att de serber som stannat kvar i staden under krigstiden har förlorat sina jobb. Han anser även att det kan uppstå nya konflikter på grund av människor som ockuperar deras tidigare hem. Jovo Janjic som är VD för DISS (program för mänskliga rättigheter) och Bozidar Stanojevic, ordförande för DISS berättar att ledarna i Republika Srpska kallar dem bland annat för "förrädare" och "svaga serber". Enligt dem ligger problemet i de serbiska politikerna och inte det serbiska folket. I Federationen dock blir de kallade "chetniks" och andra olämpliga saker. De påpekar att ingen av sidorna är korrekt då de är vanliga människor som vill bo i sin egen stad, som har varit där i århundraden och därför har rätt att vara där. Stanojevic säger också att det inte räcker att enbart återvända till sina tidigare hem utan människor behöver också skolor, arbete, kulturella organisationer och andra sociala institutioner. Dessutom nämner han att det finns problem även för människor i blandäktenskap. (advocacynet.org).

4.2 Staden, ekonomin och sysselsättningen

Ekonomiskt är Sarajevo en av de starkaste regionerna i landet. Liksom många andra stora städer är Sarajevos ekonomi i stort baserad på tillverkningsindustri och turism. Som centrum för olika nivåer av politik arbetar många av Sarajevo invånare också i regeringen. Ett antal lokala och internationella företag finns i staden och bidrar till ekonomiskt välstånd. Sarajevo genomgår för närvarande en stor byggnadsexpansion, industrier, byggnader, kontorsbyggnader samt anläggningar är under uppbyggnad. Staden växer i snabbt takt och på grund av dess stora tillväxt har flera nya flerbostadshus byggts i Sarajevo, särskilt i östra förorten Ilidza. Efter år av krig har Sarajevo varit föremål för återuppbyggnads- samt rehabiliteringsprogram. Stadens stora tillverkningsföretag, administration och turism, kombinerat med en stor informell marknad gör staden till en av de starkaste ekonomiska regionerna i Bosnien. Kännetecknande för staden Sarajevo är att den har en stark turistnäring och har år 2006 utnämnts som den 43:e bästa staden i världen (mrproperty.eu).

I Banja Luka har under senare år den finansiella sektorn ökat i betydelse. Under år 2002 började det handlas på den nyinrättade Banja Luka börsen. Sedan dess har börsen gått från klarhet till klarhet. Antalet noterade bolag, handelsvolym och antal investerare har ökat markant. Ett antal stora företag som Telekom Srpske, Rafinerija ulja Modrica, Banjalucka pivara och Vitaminka är listade på börsen och handlas regelbundet. Förutom investerare från Slovenien, Kroatien och Serbien omfattar Banja Luka även ett antal investeringsfonder från EU, Norge, USA, Japan och Kina (mrproperty.eu).

Republika Srpskas premiärministern Milorad Dodik planerar att starta en investeringscykel i Banja Luka som kommer att vara omkring 150 miljoner KM (1 KM = 5 SEK) vilket motsvarar 75 miljoner euro. Däremot kommer bland annat problemet med det kliniska centrum att lösas i vilket 42 miljoner euro kommer att investeras för att det skall växa till universitets centrum, medan 20 miljoner euro kommer att investeras i fullbordandet av projektet (dalje.com).

Trots städernas utveckling så talar sysselsättningssiffrorna ett tydligt språk. I Banja Luka har under år 2008 antal sysselsatta invånare innefattat 40,8 % (banjaluka.rs.ba). Det framkommer tydliga skillnader gällande ekonomin i landets två republiker. Under nästan hela 2009 har 26 000 människor blivit utan jobb i Republika Srpska. Det är nästan två gånger mer än i Federationen där 16 000 invånare blev arbetslösa. Under de senaste tre åren har det endast skapats 11 000 nya jobb i Republika Srpska. Det är fyra gånger mindre än i Federationen. Det som framförallt oroar Republika Srpskas premiärminister Milorad Dodik är frånvaron av de utländska investerarna i regionen. Att det kommit uppgifter gällande budgetunderskott på 200 miljoner KM är ett resultat av flera olika misslyckade projekt vilket i sin tur har lett till att det skapat politiskt turbulens i Republika Srpska där oppositionen även krävt finansministers avgång (biznis.ba). Ett stort ekonomiskt projekt som varit planerat var

motorvägsbygge från Doboj till Banja Luka. Arbetet blev kraftigt försenad eftersom det österrikiska företaget ”Strabeg” som skulle utföra arbetet saknade ekonomiska resurser. Samtidigt ville ingen av bankerna låna pengar till företaget. Enligt beräkningar skulle kostnaden för motorvägen på 72 km omfatta cirka 468 miljoner euro. Republika Srpskas regering står dock fast vid att projektet kommer att genomföras.

Det finns lyckade projekt som genomförts i Banja Luka. Exempelvis under år 2009 öppnades det ett nytt Mercator centrum (matvaruaffär). Det är det största i landet och bygget kostade mer än 80 miljoner KM. Bygget har resulterat i 370 nya arbetsplatser, vilket har visat sig vara väldigt positivt för stadens invånare. Premiärministern Milorad Dodik uttryckte att han hoppades att framförallt inhemska produkter kommer att stå i fokus för försäljningen. Stadens borgmästare påpekade även att detta ett bra tecken för alla inhemska och utländska investerare som vill investera i Banja Luka och i Republika Srpska. När det gäller framtiden kan motorvägen komma att byggas redan år 2011, vilken är tänkt att fungera som en länk mellan Republika Srpska och Serbien. Enligt Republika Srpskas trafikminister Nedeljko Cubrilovic skulle detta projekt vara viktig för hela regionen (biznis.ba).

I Sarajevo har det skett ett par stora projekt 2008. Det största projektet som genomfördes var bygget av det olympiska badet i stadsdelen Otoka. Projektet tog tre år att genomföra med en nota på 15,5 miljoner KM. Sedan bygget blev klar har det blivit en av de mest besökta platserna i staden. Andra viktiga projekt har varit att renovera historiskt betydelsefulla byggnader. En sådan är pensionatet Vijecnica, mitt i gamla staden. Resurser för att bygga om Vijecnica har främst kommit från utländska investerare som exempelvis den spanska regeringen, diverse fonder från Österrike samt städer som Budapest, Ljubljana, Podgorica, Tirana och Wien. Sammanlagt handlar det om ett belopp på ca 2,2 miljoner KM. Dessutom förväntar sig Sarajevo att få bistånd från ytterligare inhemska och utländska investerare och det handlar om en summa på ca 3,9 miljoner KM. Andra projekt handlar främst om att underhålla vattenvägar med en nota 200 000 KM. Dessa resurser kommer även att användas att rengöra floden Miljacka, en av Sarajevos viktigaste symboler. Staden Sarajevo har även valt att investera 200 000 KM i religiösa samfund samt 30 000 KM i verksamheten för nationella minoriteter. När det gäller kulturella verksamheter, utbildning samt idrottsevenemang har staden ca 15 % av stadens budget. Staden Sarajevo har investerat 400 000 KM på utbildningssektorn samt att förbättra den materiella situationen för att driva en väl fungerande skolverksamhet i grundskolorna. Budgeten för staden Sarajevo år 2008 uppgick till 23 912 530 KM (sarajevo.ba).

I november månad år 2009 fanns det 66 074 registrerade arbetslösa i Sarajevoregionen. Det högsta antalet arbetslösa fanns i kommunen Novi Grad, 18 326. Kommunen Ilidza har omkring 10 478 arbetslösa. I kommunen Centar finns det 7 274 arbetslösa invånare, i Novo Sarajevo finns det 8 009 arbetslösa. I Stari Grad 6 368 arbetslösa, Hadzici 5 227 arbetslösa, i Ilijas 5 022 arbetslösa, Vogosca 4 928 arbetslösa, samt Trnovo 442 arbetslösa. Noterbart är att när det gäller kvinnornas situation på arbetsmarknaden i Sarajevo finner vi även här att det högsta antalet arbetslösa bor i

kommunen Novi Grad, 11 136, följt av kommunen Ilidza, 6 515 arbetslösa kvinnor (capital.ba).

Gällande den personliga ekonomin i Sarajevoregionen ligger genomsnittslönen på 981 KM vilket är strax under 5 000 SEK. De genomsnittliga utgifterna för invånarna i Sarajevoregionen omfattar cirka 580 KM alltså ungefär 3 000 SEK. Banja Lukaregionen har högst levnadsstandard i Republika Srpska. Den genomsnittliga lönen ligger på ungefär 814 KM, ungefär 4 200 SEK och de genomsnittliga utgifterna ligger på 550 KM, strax under 3 000 SEK (capital.ba).

4.3 Den urbana miljön

I ett kulturellt landskap spelar platser och territorium en signifikant roll för den mänskliga identiteten men det är också signifikant i formandet av nationens identitet. Det kulturella landskapet fungerar också som en nyckel i upprätthållandet av nationens identitet men också i förmedlandet av nationens identitet till efterkommande generationer. Varje nation har symboliska landskap som förenar folk. Språk, religion, historia och ideologi är gemensamma ingredienser. Nationer som baserar sin identitet på ett visst språk behöver få möjligheten att få skriva språket i det kulturella landskapet, på vägskyltar, byggnader, affischer, etc. Nationer som har sina egna religiösa övertygelser måste få möjligheten att bygga gudstjänstlokaler och utöva sin religion på ett sofistikerat sätt i landskapet. Historia och politisk ideologi är också viktiga element som måste få komma fram i det kulturella landskapet. Monument är ett uppenbart exempel, men också namn på gator, byggnader, parker och torg anses vara lika viktigt som en del av nationens kulturella landskap av historia och ideologi. Det kulturella landskapet fungerar då som en konstant påminnelse om nationens historia och ideologi på ett mer konkret sätt. En nation som inte kan uttrycka sin historia och ideologi i landskapet riskerar att förlora sin identitet. Därför är landskapet viktigt som en visuell påminnelse om ett lands identitet som överförs från generation till generation (White 2000: 24-26). Men hur formas och bevaras nationens identitet när flera etniska grupper försöker göra anspråk på ett territorium inom samma nation? Det är en fråga som omöjligen kan besvaras i denna uppsats - än dock är den mycket viktig för fred, stabilitet och försoning.

Det är ett faktum att man både under och efter kriget valt att ändra namn på gator, torg och allmänna byggnader. I Sarajevo är majoriteten av befolkningen bosniaker. Här kan vi se att gatunamn, torg och byggnader ersatts med nya namn enligt etniska riktlinjer. ”Jovo Jankovic” var en gata uppkallad efter en serbisk hjälte men kallas numera ”Safet Isovic”, efter en bosniakisk sångare. Ett annat exempel av många fler är ”Branko Milutinovic” även det ett serbiskt namn som fått en ny beteckning, ”Srebrenicka” (efter Srebrenica). Srebrenica är en stad i östra Bosnien mer känd för massakern där 8 000 bosnienmuslimska män och pojkar avrättades i juli 1995.

Massakern har enligt ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) dömts som folkmord och är fortfarande ett mycket känsligt samtalsämne (centar.ba).

Det sägs att motiven för att byta gatunamn i Sarajevo främst handlade om att gamla gatunamn skulle återupptas och att de som uppstod under kommunistregimen i dåvarande Jugoslavien skulle ändras. Dock är Sarajevos minoritetsbefolkning, serber och kroater, av en annan uppfattning. De anser att det är till följd av kriget som gatunamn bytats ut. De menar också att den politik som bedrivs i staden har som syfte att utrota allt som är serbiskt eller kroatiskt och som historiskt varit viktigt för dem. ”Ivo Kranjcevic” är ytterligare namnet på en gata, uppkallad efter den man som var delaktig i mordet på Franz Ferdinand och hans gemål i Sarajevo 1914 och som anses vara startskottet på Första Världskriget. Gatan har nu bytt namn till ”Dzamijska”, vilket översatt på svenska betyder moskéns (centar.ba)

Liknande utveckling kan ses även i Banja Luka där majoriteten av befolkningen utgör bosniska serber. Kort efter att kriget upphört ändrades inte mindre än 240 gatunamn i staden. Syftet var att de nya gatunamnen skulle kännetecknas av serbisk historia och alla gatunamn som exempelvis karakteriserade något muslimskt eller kroatiskt skulle elimineras. Dessutom ändrades namnet på en by nära Banja Luka. Det som innan hette ”Motike” fick nytt namn i form av ”Srpski Milanovac”. Kroatiska gatunamn som *Dalmatinska*, *Istarska*, *Kranjska* har också ändrats (cyberbulevar.com).

I Banja Luka är de flesta gatunamn och vägskyltar skrivna med det kyrilliska alfabetet vilket orsakar problem för de som inte kan läsa det kyrilliska alfabetet. Det finns de som hävdar att alla gatunamn och skyltar bör vara skrivna med det latinska alfabetet men lika många förespråkar det kyrilliska alfabetet. För att hitta en lösning som gynnar båda sidorna beslutades det att skyltar i Republika Srpska skall vara skrivna med både det kyrilliska och det latinska alfabetet. Samma beslut togs i Federationen. Detta gjordes i syfte att ingen skulle känna sig utelämnad eller diskriminerad. Nackdelen med det är en kostnadsfrågan. En vanlig vägskylt på 4 kvadrat meter kostar cirka 1 000 KM (dw-world.de).

4.4 Ungdomar och utbildning

Känslan av hopplöshet och bristen på stadsengagemang bland ungdomar i Bosnien är ett faktum och hopplösheten har främst att göra med misstron för samhället och de vuxna som har bidragit till förstörelsen av landet under kriget. Hopplösheten kan också bero på att ungdomarna lever med en känsla av att deras ”krigssår” aldrig kommer att läka. Därför blir deras perception av en stabil framtid med fred och tolerans enbart en dröm som inte har en koppling till den kontextuella verkligheten i deras vardagsliv. Ungdomar i konfliktfyllada samhällen har oftast ingen grund för hopp. De har inte heller tillgång till resurser eller förmågan att utvecklas (Kasumagic 2008: 379)

Hat och intolerans kan inte bara kopplas till kriget och dess trauma. Kriget har trots allt upphört för cirka femton år sedan och det kan tyckas vara tillräckligt lång tid för ett kompetent ledarskap att åtminstone påbörja en försoningsprocess. Det som händer i Bosnien istället är att kärnfamiljer och etniskt delade skolor driver hatet och intoleransen allt djupare och djupare (turkishweekly.net).

Vi har inte funnit specifika rapporter som talar om problematiken i just Sarajevos och Banja Luka skolor. Med viss försiktighet misstänker vi dock att situationen i det stora hela är den samma i hela landet, så även i Sarajevo och Banja Luka. OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe) har dock sammanställt en studie av 230 skolor i Bosnien och dokumenterat ett alarmerande nationellt mönster. Många barn spenderar flera timmar varje dag bara för att gå till och från skolan. Inte för att de mer avlägsna skolorna är bättre utan för att föräldrarna vill att de ska studera på en skola där deras etniska grupp är dominerande (turkishweekly.net)

Det finns flera utbildningssystem i Bosnien med särskilda läroplan och textböcker. Muslimska barn får lära sig att händelserna i Srebrenica var "genocid" medan serbiska barn får lära sig att det var en "tragisk olycka". Vissa barn får också lära sig att separatiska aspirationer är ett legitimt uttryck för deras rätt till självständighet, medan andra får lära sig att sådana rörelser är landsförräderi med syfte att demontera landet. Den här sortens utbildning bygger inte försoning utan utvidgar konflikt och indelning. Ingen är villig att tala om problemen offentligt. Den som sätter sig emot systemet och uppdelningen stämplas direkt som fiende och förrädare av den egna etniska gruppen. Det talas ofta om en "balkaniserad utbildning", vilket är mycket talande för det bosniska utbildningssystemet (turkishweekly.net).

Katolicki skolski centar (KSC) "Sv. Josip" är en grund- och gymnasieskola i Sarajevo som har blivit en ovanlig multietnisk oas bland de allmänna skolorna som i stort domineras av elever med en etnisk bakgrund. Av namnet att döma skulle man kunna tänka sig att det är en traditionell katolsk skola med katolska elever. "Sv. Josip" däremot är en multietnisk och multikonfessionell privat skola. Den katolska minoriteten har investerat pengar och hopp i en skola som ska vara öppen för alla barn med talang och drivkraft. Lokalerna är moderna, utsmyckade med krucifix och med bilder på Påven. Skolan har 1,326 elever och en tredjedel är katoliker. Många studenter är muslimer, en del studenter är ortodoxa serber, andra judar och många fler har endast en förälder som är katolik. Det är den enda skolan i Sarajevoregionen där en tredjedel av eleverna är i minoritet och det ses som ett tecken av hopp för alla människor. Den muslimskt ledda regeringen var skeptiskt när skolan öppnade i november 1994. Skepticismen handlade främst om rädslan att skolan skulle bli en fästning för etnisk och religiös nationalism. Idag är skolan mycket framgångsrik och fortsätter att växa. Religion spelar ingen roll och eleverna känner sig som en stor familj. Skolan är ett exempel på att Sarajevos, och om man så vill Bosniens, multietniska och multireligiösa själ fortfarande kan hållas vid liv. Lärarna ställer väldigt höga krav på eleverna men syftet är inte endast att ge utbildning utan kodex i uppförande och karaktär (news.google.com, ksc-sarajevo.com, reuters.com).

Även i Banja Luka finns det ett katolskt gymnasium. Skolans avsikt är att medvetet vara "etnisk blind" för att på så sätt befria sig från den ständiga fokuseringen

på etnicitet och religion. De elever som kommer från blandäktenskap, och som också är en minoritet i de i stort monoetniskt segregerade skolorna, känner sig skyddade från att enbart pekats ut som ”annorlunda” elever. Vid Banja Lukas katolska gymnasium är 60 % av studenterna ortodoxa serber, 25 % katolska kroater och 15 % muslimska bosniaker inklusive elever från blandäktenskap. Skolans mål är försoning men det handlar också om att visa att det går att leva tillsammans (reuters.com).

5. Den konstruktiva ansatsen

Urbana interventioner kan bidra till inbördes samexistens och fredbygge, menar Bollens. En stad är en kanal mellan nationella politiska mål. På urban nivå är staden en psykologisk och materiell välfärd för dess invånare. Länder vilka befinner sig i en nationell övergång och som har som mål att konstruera flernationell demokrati eller försoning behöver bevisas på gator och grannskap i städerna (Bollens 2008: 1281). Bollens menar att en viktig komponent är att minoriteter återvänder till sina städer vilka de en gång flydde, för att på så sätt rekonstruera och aktualisera flernationalism. Han menar att det måste finnas en tydlig urban policy som syftar till detta förverkligande. Städernas potential ligger inte bara i förmågan att införa en ny ideologi utan också i att katalysera rekonstruktionen av flernationella samhällen. Bollens menar att det som händer i städer influerar karaktären och kvalitén i en framkommande flernationell stabilitet och demokrati. Offentliga myndigheter måste kunna implementera och ha möjligheten och ansvaret att skapa positiva insatser i människors vardagsliv i bostadsområden och det i offentliga spelrummet (Bollens 2008: 1281-1282).

5.1 Urban planering

Kollektiva etniska rättigheter så som utbildning, språk, kulturella institutioner och möjligheter till religiöst utövande ses som viktiga barometrar. Det finns främst fyra viktiga planeringsstrategier, slår Bollens fast, och som urbana regimer kan se över under politisk och etnisk polarisering.

En *neutral* urban strategi kan införas för att distansera politiken från problematiken kring etnisk identitet, maktojämlik och politisk uteslutning. Det är tänkt att planeringen ska fungera som en etniskt neutral intervention och ansvara endast för medborgarnas individuella behov. Det här är den traditionella stilen av urban hantering och planering. Den söker helt enkelt att avpolitiserar territoriella problem genom att rama in och se på urbana problem som tekniska problem och som går att lösa genom planeringsprocedurer och professionella normer. Bollens menar att etniska oenigheter troligtvis kommer att kunna kanaliseras genom en neutral strategi om styret i det lokala kan dagligen bevisa och säkerställa allas lika värde (Bollens 1998: 731). Den *partiska* urbana strategin hade haft en motsatt effekt och är alltså inte att efterlängta. Den dominerande etniska gruppen och gruppens värderingar hade gynnats medan den

mindre etniska gruppen hade upplevt berövande av medborgerliga rättigheter. Monopol och preferenser hade varit en del utav vardagen för den dominerande gruppen. Stadens invånare identifieras genom etnisk gruppanknytning genom vilken urban policy styrs (Bollens 1998: 731).

Rättvisa som strategi är också eftersträvansvärt eftersom den fokuserar på att sammanfoga och ge företräde till alla etniska grupper för att på så vis minska ojämlikheterna. Denna strategi fokuserar på att utvärdera hur stora de etniska grupperna är och designar utifrån det en plan för att bättre kunna fördela tjänsterna och utgifterna. Bollens menar att ett rättvisekriterium oftast är olikt från funktionella och tekniska kriterium vilka används av etniskt neutrala och professionella planerare. Ett rättvisekriterium är mer medvetet och kan känna igen vilka behov som behövs i läkningsprocessen baserat på gruppidentiteten (Bollens 1998: 731).

Den slutgiltiga modellen kan ses som en strategisk *lösning* som söker överskrida urbana problem genom att hitta grundorsakerna till den urbana polariseringen som exempelvis makobalans och identitetskonkurrens bland etniska grupper. Strategin söker revidera stadsplanering och samhällen för att underlätta ett gemensamt självbestämmande och att finna lösningar för en tolerabel samexistens. Professionella yrkesutövare kan spela en signifikant roll för att dokumentera och validera varje grupps territoriella behov för att på så vis finna en lösning för samexistens och vitalitet.

5.2 Att sträva efter integration – en process

Susan S. Fainstein och Norman Fainstein har i *A Proposal for Urban Policy in the 1990s* (1995) funnit att det behövs en tydlig urban policy vilken verkar i medborgarnas intressen. Policyn är skapad i den amerikanska kontexten. De ser främst jobbskapandet och nedmonteringen av rasisolationen (kan likställas som etnisk isolation) som nyckelelement. Grannskapsbaserad planering ses som den i särklass viktigaste policyn och bygger på att de ekonomiska, fysiska och sociala behoven koordineras för att på så vis förbättra vardagslivet och således integrationen (Fainstein – Fainstein 1995).

I *The Integration Debate: Competing Futures for American Cities* (2010) utmålas en möjlig väg att gå från segregation till integration. Nancy A. Denton, professor i sociologi vid State University of New York, Albany, menar att den viktigaste frågan som måste ställas är just vad som menas och önskas uppnås med integration? Integration innebär att de rumsligt resurserna så som bostadsområden, arbetsplatser och skolor måste delas av alla människor från de olika etniska grupperna. Denton menar att integrationsprocessen eller gemenskapen måste ses som en *möjlighet* istället att tänka i termer av exempelvis ”folk som ser och inte ser ut som jag”. När man definierar integration innebär inte det att 99,9 % av populationen ska tillhöra samma etniska grupp som en själv. Accepterade siffror bör ligga mellan 30 och 60 %.

Över 60 % anses vara en stark integration. Dock måste man ha i åtanke att det finns flera faktorer som påverkar valet av bostadsområde, boendetyper, kostnad, bostad i förhållande till jobb, skola och familj (Denton 2010: 30-31). Det som krävs är en tydlig policy som verkar i förverkligandet. Om integration är syftet måste det vara möjligt att bana väg för processen och förverkligandet. När ett område uppnår integration bör det då uppmärksammas och bistås med stöd för att bevaras (Denton 2010: 36).

5.3 Nyckeln till framtiden?

Larisa Kasumagic har i sin studie *Engaging youth in community development: post-war healing and recovery in Bosnia and Herzegovina* (2008) utvecklat ett förslag till hur städer genom engagemang och en tydlig policy kan införa utbildningsförändringar för att på så vis bidra till signifikanta förändringar och kvalitén i samhället. Ett viktigt element i freds- och försoningsprocessen som signifikant kan bidra till fred och stabilitet i landet är att stödja unga människor. Det som kan spela en aktiv roll i skapandet av demokrati och fredliga samhällen är kunskap och förtroende. I förverkligandet utvecklas en designad läroplan med fredsutbildning och stadsengagemang genom en interaktiv, processororienterad och ungdomscentrerad utbildningsmetod. Det ultimata målet är att bidra till läkning, pluralistisk och multietnisk förståelse och dialog. (Kasumagic 2008: 381-382). Det finns främst tre närmanden som kan spela en avgörande roll.

Facing History and Ourselves och är en internationell organisation som har utvecklat en modell som erbjuder studenter, lärare och andra i samhället en möjlighet att studera det förflutna och utforska nya idéer och närmanden. Studenterna får lära sig att passivitet, apati och likgiltighet undertrycker hopp. De får upptäcka hur våld förstör familjer och nationer. De kan också få möjligheten att konfrontera isolationen som späder på missförstånd och myter om den "andre". Förhoppningen är att studenterna ska få svar på de frågor som de önskar men också att dela med sig av sina personliga historier och berättelser för att öppna upp för dialog och jämföra historier med varandra. Genom att lära sig att samhällets undergång oftast är ett resultat av de val som medborgarna gör, kan studenterna på så sätt förstå värdet av att göra aktiva val och det ansvar de har som individuella medborgare. Studenterna måste vara medvetna, inte bara om de historiska triumferna, men också om de historiska misslyckandena, tragedierna och förödmjukelserna. En viktig aspekt är att studenterna får möjligheten att undersöka de historiska händelserna själva, en process genom vilken de kan utveckla en konversation med det förflutna och med sin kultur. *Facing History and Ourselves* är verksamma i länder som varit drabbade av krig och genocid, Rwanda, Irland, Sydafrika och Tyskland. Programmet har visat sig vara framgångsrikt och den påverkan det haft på studenter och lärare är analyserat och dokumenterat. Programmet har visat sig vara en modell som ger unga människor möjligheten att diskutera problem

och frågor medan de vidgar sitt perspektiv, studenterna har fått ökad empati, det skapar en medvetenhet om de val och möjligheter som de har, och förbereder dem till att vara ansvarsfulla medborgare (Kasumagic 2008: 382-383).

Nonviolent Communications har som syfte att stärka studentens möjlighet att känna medlidande. Genom att lyssna på andra men också på sig själv kan man på så sätt fostra respekt, uppmärksamhet och empati. Syftet är också att hitta en gemensam grund för att på så vis uppmuntra deltagarna att prata om sorg och smärta utan att nödvändigtvis jämföra vem som är det största offret och vem som har förlorat mest. Det här närmandet betonar medlidande som motivation för handling snarare än rädsla, skuldkänsla, tvång eller hot. Det huvudsakliga målet är att öka deltagarnas medvetenhet kring Bosniens komplexitet och för att öka deras förmåga att se sig själva som multidimensionella. Syftet är också att öka deltagarnas självmedvetenhet och egenvärde, genom att komma över rädslan för andra människor och känslan av förlust som direkt kan kopplas till efterkrigstidens verklighet. Det här närmandet bidrar också till att lärarna och eleverna får ökad medvetenhet och förståelse för att kunna dela kunskap om sociala och psykologiska dilemman vilka i mångt och mycket formar deras liv (Kasumagic 2008: 383-384).

Growing up in Cities, är slutligen ett program som kräver aktivt deltagande med syfte att planera och implementera. Med deltagande menas den aktiva roll som det lokala samhället har när det kommer till beslutsfattandet. Utvecklig måste dock ligga i de lokala medborgarnas intresse, inklusive ungdomarnas. Människor som berörs av beslutsfattandet har också en djupare insikt i problemen och ska därför få delta i beslutsfattandet. Genom planering och deltagande kan ungdomarna gynnas på fler än ett plan. Främst handlar det om att förstå det lokala efterkrigssamhället, att skapa en plats för minnen och läkning, lära sig om social förändring, demokrati och tolerans genom praktisk erfarenhet, så väl som att bidra till försoningsprocessen och att stärka självförtroendet, identiteten och stolthetskänslan. Metoder för att förverkliga detta är bland annat informationsspridning, historieberättande, gruppdiskussioner, exkursion och skapandet av gemensamma minnen (Kasumagic 2008: 385-388).

6. Slutsats och sammanfattning

I de flesta stridsbenägna städer kombineras etnisk identitet och nationalism för att skapa påtryckningar för grupprättigheter, autonomi eller territoriell separation. Sådan etnisk nationalism är ofta fragmentarisk och kan utgöra ett hot för den redan existerande staten. I etniskt polariserade städer är regeringsmaskineriet ofta kontrollerat av en etnisk grupp och används för att diskriminera konkurrerande grupper. Scott A. Bollens menar att städer utgör en rumslig, ekonomisk och psykologisk nyckel i nationellt fredsstiftande och är en nödvändig ankare eller stöttepelare i större politiska förhandlingar. Ledningen i städerna kan genom sin policy påverka den etniska gruppidentiteten, toleransen, det territoriella uttrycket, och levnadssituationen. Urbana policystrategier som är relaterade till en rumslig organisation, demografisk fördelning, service och utgifter, och ekonomisk utveckling kan ha direkta kopplingar till etniska gruppers känslor av psykologisk säkerhet och rättvisa i den urbana miljön.

Det empiriska materialet har pekat på flera oroande områden. Politiken har sedan kriget inte förändrats. De sedan tidigare makthavarna, socialister och nationalister återfinns på arenan. Nationalismen och den djupa splittringen som råder bland politiker gör det svårt för landet att utvecklas och att åstadkomma positiva förändringar. Det senaste valet har visat att folk tenderade att rösta som i alla föregående val, enligt etniska riktlinjer, och den politiska diskursen har därför förblivit oförändrad. I Sarajevo gick mindre än 40 % till val och utvecklingen i Banja Luka var liknande. Att valdeltagandet ser ut som det gör visar ett allmänt missnöje med det politiska systemet. Ett politiskt system som formas av dominerande intressegrupper och en struktur avsedd att dela medborgarna enligt etnisk tillhörighet.

Enligt teorin bör ett samhälle få möjligheten att återgå till sin ursprungliga skepnad med liknande demografisk struktur. Vi kan se att våldet mot återvändande flyktingar minskat de senaste åren, men de flyktingar som återvänder till områden där deras etniska grupp inte är dominerande utsätts ofta för administrativa hinder och andra former av diskriminering.

Ekonomi bör också ses över i staden för att tillgodose medborgarnas behov. Ekonomiskt är Sarajevo en av de starkaste regionerna i landet. Efter år av krig har Sarajevo varit föremål för återuppbyggnads- samt rehabiliteringsprogram. I Banja Luka har den finansiella sektorn ökat i betydelse, men ekonomin är fortfarande betydligt lägre jämfört med Sarajevo. Trots städernas utveckling talar sysselsättningsciffrorna ett tydligt språk. I Banja Luka har under år 2008 antal sysselsatta invånare innefattat ca 40 % och 2009 fanns det över 66 000 registrerade arbetslösa i Sarajevoregionen.

En annan viktig aspekt som skapar oro är det kulturella landskapets förvandling. Vi menar att ett kulturellt landskap spelar en signifikant roll för den mänskliga identiteten men också för nationens identitet. En nation som inte kan uttrycka sin historia och ideologi i landskapet riskerar att förlora identiteten. Därför är landskapet viktigt som en visuell påminnelse om ett lands identitet. Identiteten måste också kunna överföras från generation till generation. Vi har kunnat se att det i både Sarajevo och i Banja Luka skett en stor urban omvandling. Namnbyte på gator, torg och offentliga byggnader ändras i syfte att förkasta en etnisk grupp i syfte att framhäva sin egen historia och identitet istället.

Slutligen, kanske ett av de mest oroande momenten är de etniskt segregerade skolorna vilka bedriver en kunskapsförmedlingen som inte bygger försoning utan utvidgar konflikt och indelning och späder på mytbildningen om varandra. Ironiskt nog har de katolska skolorna i både Sarajevo och Banja Luka setts som en ovanlig multietnisk oas med avsikt att ta emot alla barn för att på så sätt befria sig från den ständiga negativa etniska och religiösa fokuseringen.

Det är svårt att vara konstruktiv i en litteraturkonsumerande uppsats som denna men vi kan peka ut ett par strategier som skulle kunna spela en avgörande roll. Vi menar att det måste finnas en tydlig urban policy – en urban intervention – som verkar för samexistens, fred och försoning. En *neutral* urban strategi kan införas för att distansera politiken från problematiken kring etnisk identitet, maktojämlik och politisk uteslutning. En etniskt neutral intervention är tänkt att ansvara endast för medborgarnas individuella behov. En *partisk* urban strategi skulle ha motsatt effekt och bör alltså undvikas. Vidare menas vi att en *rättvis* strategi skulle kunna fokusera på att sammanfoga och ge företräde till alla etniska grupper för att på så vis minska ojämlikheterna. Slutligen, en strategisk *lösning* som söker revidera den gamla stadsplaneringen för att finna nya innovativa lösningar till etniska gruppers samexistens. Vi menar också att det måste finnas en integrationsdebatt och en tydlig policy som syftar till att bryta den etniska isolationen i strävan efter ett fungerande samhälle och en stad.

Slutligen ser vi ungdomarna som nationens framtid. Genom att läka deras sår och få dem att inse konsekvenserna av deras föregångares handlingar kan framtiden få en ljusning. Ungdomarna måste få konfronteras med det förgångna för att vidga sina perspektiv och få ökad medvetenhet om sina val och handlingar. Viktigt är att inte bara se sig själv men också den andre. Sympati och empati är viktiga element. Ungdomar måste också få involveras och anta en aktiv roll i det lokala samhället. Passivitet och likgiltighet måste undvikas.

7. Referenser

7.1 Litteratur och artiklar

Alvesson, Mats – Sköldberg, Kaj, 2008. *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Badersten, Björn, 2002. *Medborgardygd: den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Natur och kultur.

Bieber, Florian, 2006. "Bosnia-Herzegovina: Slow Progress towards a Functional State". *Southeast European and Black Sea Studies*. Vol. 6, Nr. 1, Sid. 43-64.

Bollens, Scott A., 1998. "Urban Planning amidst Ethnic Conflict: Jerusalem and Johannesburg". *Urban Studies*, Vol. 35, Nr. 4, Sid. 729-750.

Bollens, Scott A., 1999. *Urban Peace-Buildning in Divided Societies: Belfast and Johannesburg*. Boulder, Colo.: Westview Press.

Bollens, Scott A., 2008. "Urbanism, Political Uncertainty and Democratisation". *Urban Studies*, Vol. 45, Sid. 1255-1289.

Coward, Martin i Graham, Stephen 2004 (red). *Cities, War and Terrorism: Toward an Urban Geopolitics*. Malden: Blackwell Publishing.

Denton, Nancy A. i Hartman, Chester – Squires, Gregor D., 2010 (red). *The Integration Debate: Competing Futures for American Cities*. New York: Routledge.

Fainstein, Susan S. – Fainstein, Norman, 1995. "A Proposal for Urban Policy in the 1990s", *Urban Affairs Review*, Vol. 30, Nr. 5, Sid. 630-634.

Hepburn, A.C., 2004. *Contested cities in the modern West*. New York: Palgrave Macmillan

Håkansson, Peter - Sjöholm Fredrik, 2007. "Who do you trust? Ethnicity and Trust in Bosnia and Herzegovina". *Europe-Asia Studies*. Vol. 59, Nr. 6, Sid. 961-976.

Kasumagic, Larisa, 2008. "Engaging youth in community development: post-war healing and recovery in Bosnia and Herzegovina", *International Review of Education*, Vol. 54, Sid. 375-392.

Lundahl, Ulf - Skärvad, Per-Hugo, 1999. *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*. 3 uppl. Lund: studentlitteratur.

Teorell, Jan – Svensson Torsten, 2007. *Att fråga och att svara: statsvetenskaplig metod*. Stockholm: Liber.

White, George W., 2000. *Nationalism and territory: constructing group identity in Southeastern Europe*. Lanham: Rowman & Littlefield.

7.2 Internet

Advocacynet.org. Sökdatum 14 december 2009.
<http://www.advocacynet.org/resource/1052>

Balkanplus. Sökdatum 3 december 2009.
<http://balkanpuls.se/dodik-bosnien-ohallbar-stat/>

Banjaluka. Sökdatum 17 januari 2010.
<http://www.banjaluka.rs.ba/front/category/72/>

Banjaluka. Sökdatum 17 januari 2010.
<http://www.banjaluka.rs.ba/front/category/79/>

Banjalukalive. Sökdatum 8 januari 2010.
<http://www.banjalukalive.com/rs-i-bih/pedeset-najmocnijih-ljudi-u-rs.html>

Biznis. Sökdatum 20 november 2009.
http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=91496&Itemid=2

Biznis. Sökdatum. 14 december 2009.
http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=93871&Itemid=2

Biznis. Sökdatum 16 december 2009.
http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=70532&Itemid=2

Biznis. Sökdatum 17 december 2009.
http://www.biznis.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=93925&Itemid=2

Bronéus, Karen 2003. *Reconciliation – Theory and Practice for Development Cooperation*. Sökdatum 17 januari 2010.
http://www.pcr.uu.se/publications/other_pub/SIDA2982en_ReconWEB_brouneus.pdf

Capital. Sökdatum 14 november 2009.
<http://www.sarajevo.ba/ba/stream.php?kat=185>

Centar. Sökdatum 1 decembar 2009.
<http://www.centar.ba/images/pdf/Ostalo/Sve%20ulice%20u%20Sarajevu.pdf>

CIA World Factbook. Sökdatum 14 januari 2010.
<http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>

Cyberbulevar. Sökdatum 2 december 2009.
<http://www.cyberbulevar.com/banjaluka/bl-kroz-stoljeca/kako-su-mijenjani-nazivi-ulica-u-banjaluci/20070703/>

Dalje.com. Sökdatum 18 mars 2010.
<http://dalje.com/en-economy/dodik-invests-75-mill-euro-in-banja-luka/19460>

DW-World. Sökdatum 1 december 2009.
<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4083624,00.html>

Freedom House. Sökdatum 2 december 2009.
<http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Bosnia-final.pdf>

Google.news. Sökdatum 18 april 2010.
<http://news.google.com/newspapers?nid=1876&dat=19950422&id=SdUpAAAAIIBAJ&sjid=T88EAAAIAIBAJ&pg=5257,1354153>

Idoconline. Sökdatum 3 december 2009.
<http://www.idoconline.info/digitalarchive/public/serve/index.cfm?fuseaction=form&ElementId=277186>

Izbori. Sökdatum 4 december 2009
http://www.izbori.ba/documents/ODZIV2008/Odziv_biraca.pdf

KSC – ”Sv. Josip”. Sökdatum 18 april 2010.
<http://ksc-sarajevo.com/>

Mrproperty.eu. Sökdatum 18 mars 2010.
<http://www.mrproperty.eu/about.php?country=bosnia&city=sarajevo>

Mrproperty.eu. Sökdatum 18 mars 2010.
<http://www.mrproperty.eu/about.php?country=bosnia&city=banja luka>

Ne.se. Sökdatum 3 mars 2010
<http://www.ne.se/f%E2%88%9A%E2%88%82rsoning>

Ne.se. Sökdatum 18 mars 2010.
<http://www.ne.se/daytonavtalet>

Nytimes.com. Sökdatum 15 mars 2010
http://www.nytimes.com/2008/12/14/world/europe/14bosnia.html?pagewanted=1&_r=1

Reuters. Sökdatum 18 april 2010
<http://www.reuters.com/article/idUSGEE5AO22I>

Reuters. Sökdatum 18 april 2010.
<http://blogs.reuters.com/faithworld/2009/11/25/catholic-schools-form-rare-oasis-amid-bosnias-ethnic-strife/>

Sarajevo. Sökdatum 15 december 2009
<http://www.sarajevo.ba/ba/stream.php?kat=185>

Startbih. Sökdatum 10 december 2009
<http://www.startbih.info/Tekst.aspx?id=119>

Silc. Sökdatum 5 december 2009
<http://www.silc.se/lander/bosnien>

Turkishweekley. Sökdatum 3 mars 2010
<http://www.turkishweekly.net/news/62198/bosnian-schools-teach-reading-writing-and-division.html>

Karta över Bosnien och Hercegovina. Sökdatum 16 maj 2010
<http://www.ohr.int/ohr-info/maps/images/ethnic-composition-after-the-war-in-1998.gif>

Bilaga 1

Ethnic composition in 1998

